

Sylwia Pręczech-Kisielak

Nazwy miejscowe w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych

1. Wstęp

Od wielu lat w Polsce prowadzone są badania nad nazwami geograficznymi, zwłaszcza nazwami miejscowymi – w rozumieniu Kazimierza Rymuta „nazwami obiektów zamieszkałych, stanowiących samodzielne jednostki osadnicze”¹ – w ujęciu historycznym. Powstały w tym czasie nie tylko monografie regionalne, ale i ujęcia całościowe, na czele których stoją prace cytowanego już Rymuta, np. *Nazwy miejscowe Polski. Historia – pochodzenie – zmiany*², oraz opracowywany w Instytucie Historii PAN *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*³. Małopolska doczekała się również takich źródeł za sprawą 11 twórców *Słownika historyczno-geograficznego województwa krakowskiego w średniowieczu*⁴ oraz zbiorów Kazimierza Rymuta *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*⁵ i Władysława Lubasia *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*⁶. Opracowano nazwy nie tylko daw-

¹ K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 8.

² *Idem*, *Nazwy miejscowe Polski: historia – pochodzenie – zmiany*, Kraków 1996–2007.

³ *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/>, dalej: SHG.

⁴ *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1–5, Wrocław–Kraków 1994–.

⁵ K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części*.

⁶ W. Lubaś, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968.

nego województwa krakowskiego, ale i innych części Małopolski. Zestawienie Marii Kamińskiej *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*⁷, wcześniejsze zresztą od opracowań onomastycznych tego typu dla województwa krakowskiego, uzupełnia ten bogaty historycznie i językowo zbiór nazw miejscowych Małopolski. Mimo jednak tak bogatego materiału dla tego regionu potrzeba badań nad nazwami miejscowymi Małopolski jest nadal aktualna, badań zwłaszcza historycznojęzykowych. Potrzeba ta jest wtórnym wynikiem innego ważnego celu językoznawczego, mianowicie opracowania językowego małopolskich rot przysięg sądowych, zwłaszcza opracowania leksykalnego. Analiza nazw miejscowych w małopolskich rotach sądowych staje się ważna już przy pierwszej lekturze tych tekstów z wydania Romualda Hubego z 1875 roku, który zebrał najstarsze rotę przysięg krakowskich z lat 1397–1399 i w liczbie 73 wydał nakładem redakcji Biblioteki Warszawskiej. Wydanie to stało się podstawą niniejszego artykułu. Autor wzbogacił je transkrypcją, która jednak zawiera sporo błędów. Już w rocie trzeciej, z roku 1398, pojawia się nazwa miejscowa *dulan lanca*⁸, odczytana przez niego jako *Duląłąka*. Hube zrezygnował w swoim wydaniu z oznaczeń księgi, z której pochodzi rota, zatem konkretnie z daty i miejsca sporządzenia zapisu czy sprawy, co mogłoby zdecydowanie pomóc w identyfikacji określeń toponimicznych. Tymczasem *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu* nie podaje w ogóle takiej nazwy, a jedynie *Długa Łąka* i *Długoleka*, zaczerpnięte z *Księgi retaksacji diecezji krakowskiej* z lat 1513 i 1527, opartej na starych spisach parafii w powiecie sądeckim (chodzi o miejscowość położoną 11 km na zachód od Nowego Sącza) (zob. SHG). W łacińskiej komparycji do tej rotę podano uczestników sprawy: *Machna et Jasco de Dulan lanca d.t.c. Dobconem de Szczeklin*⁹. *Słownik historyczno-geograficzny* podaje nazwę *Cieklin*: 1288 *Ceklino* fals. z XV wieku, 1354 *Szczeklino*, 1363 *Czeklin*, 1395 *Ceklina*, *Czeclin*, 1396 *Szczeglicz*, 1398 *Szczekin*, 1400 *Czeklina*, 1437 *Czoklin*, *Czeklyno*, 1482 *Syeklyn*, *Szyeklyn*, 1510 *Czechlina* (zob. SHG) – jest to miejscowość położona 12 km na południowy zachód od Jasła, zatem w tym samym rejonie. To pozwala sądzić, że mogło chodzić o nazwę *Długa Łąka* czy *Długoleka*, jako że uczestnicy sprawy przeciwko sobie występujący pochodzą z miejscowości położonych na tym samym obszarze. Istnieje jednak jeszcze inna moż-

⁷ M. Kamińska, *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965.

⁸ R. Hube, *Roty przysięg krakowskich z końca wieku XIV*, Warszawa 1875, s. 3.

⁹ *Ibidem*, s. 3.

liwość. SHG podaje nazwę *Duląbka* (przed 1370 *hereditas* Kanty [w D.], 1397 *Dulebin*, 1398 *Vola Dulembyna*) i wśród jej wariantów graficznych zapis *Dulanlanca* (zob. SHG), zaczerpnięty właśnie z rot krakowskich. Chodzi tym razem o miejscowość w dawnym powiecie bieckim położoną 5,5 km na południowy zachód od Dębowca, na obszarze sądeckim. Na pewno zatem Hube błędnie odczytał nazwę jako *Duląłąka*. Należy zaznaczyć, że tego typu błędów w wydaniach małopolskich rot przysięg sądowych jest i może być wiele z tego względu, że wydania te są w znacznej części dziełem nie językoznawców, ale historyków i prawników, którzy bez konsultacji filologicznej mieli prawo popełniać w tym zakresie błędy. Analiza onomastyczna tych dokumentów, i w ogóle leksykalna, może pomóc te pomyłki odnaleźć.

Tu należy wspomnieć o dwóch pozycjach bibliograficznych odnoszących się do wydawania tekstów staropolskich, a które wyraźnie wskazują na potrzebę badań historycznojęzykowych w zakresie toponimów. Jedną z nich jest recenzja Krystyny Wilczewskiej wydania *Księgi kryminalnej miasta Krakowa z lat 1554–1625*, przygotowanego przez historyków prawa z Wydziału Prawa i Administracji UJ (2013):

Autorami wydania są historycy prawa, którzy z racji swej specjalności muszą mieć doskonale obeznanie z dokumentami; nie mają jednak wiedzy językoznawczej, co niestety widać niemal na każdej karcie. Jak można było, przystępując do takiego przedsięwzięcia, nie podjąć współpracy z filologiem polskim (diachronikiem)? Można odnieść wrażenie, że wydawcy są przeświadczeni, że w staropolszczyźnie nie obowiązywały zasady gramatyki, logicznej spójności składniowej, a nawet zwykłego rozsądku. W niektórych wypadkach można też podejrzewać omyłki w transliteracji [...]. Tym bardziej niezbędne było fachowe oko językoznawcy już na wstępnym etapie pracy; nie mając właściwych skojarzeń językowych, łatwo też nieodpowiednio zidentyfikować niewyraźną literę. Zaufanie we własne, tj. współczesnego Polaka, możliwości, nieoparte na gruntownej znajomości zjawisk z historii języka, prowadzi do nietrafnych skojarzeń, niekiedy do zabawnych nieporozumień, a niekiedy wręcz do niedorzeczności¹⁰.

Autorka przytacza następnie na kilku stronach szereg, czasem rażących, często popełnianych seryjnie, najważniejszych błędów w wydaniu księgi kryminalnej Krakowa. Kończy swoją recenzję wyraźnym stwierdzeniem, że „żadna edycja tekstu dawnego, bez względu na jej przeznaczenie, nie może się obejść bez fachowej pomocy znawcy dawnej polszczyzny. Wydawnictwo za-

¹⁰ K. Wilczewska, recenzja, *Księga kryminalna miasta Krakowa z lat 1554–1625*, „Język Polski” 2014, z. 2, s. 166–167.

powiada przygotowanie kolejnego tomu tejże serii. Oby już z udziałem językoznawcy”¹¹. Druga pozycja natomiast to artykuł Elżbiety Kowalczyk *Toponimia Mazowska w oczach historyka języka i archeologa. Na marginesie ostatnich publikacji toponomastycznych*, w którym autorka, recenzując prace Urszuli Bijak oraz Urszuli Wójcik¹², poświęcone nazwom miejscowym południowej części dawnego województwa mazowieckiego i województwa rawskiego, zarzuca językoznawcom toponomastom „pomijanie części istotnych poświadczeń, wyrywanie nazw z kontekstu przekazu oraz słabą znajomość literatury odnoszącej się do dziejów osadnictwa, w części przypadkowo dobranej”¹³. W świetle takiej dyskusji pomiędzy językoznawcami i historykami analiza rot pod kątem występujących w nich nazw miejscowych staje się zadaniem istotnym.

Trzeba jeszcze dodać, że zestawienie już tylko nazw miejscowych z wydania rot Hubego pozwoliło zauważyć, że części tych nazw nie notują ani *Słownik historyczno-geograficzny*, ani słowniki Rymuta i Lubasia zawarte w ich opracowaniach¹⁴, zatem ich wydobywanie z tych dokumentów staje się cenne.

Taki jest bowiem cel niniejszego artykułu – prezentacja nazw miejscowych zawartych w najstarszym wydaniu małopolskich rot przysięg sądowych, w wydaniu Hubego z 1875 roku, zawierającym 73 rot z obszaru krakowskiego z lat 1397–1399, oraz ich analiza strukturalno-semantyczna.

2. Metoda

Zasadniczą część tekstu stanowią alfabetyczne spisy nazw miejscowych z krakowskich rot przysięg sądowych, przygotowane według zasad opracowywania tego typu materiału przyjętych w pracach Rymuta i Lubasia. Spisy te podzielone zostały według kryterium semantycznego nazw miejscowych i umieszczone w odpowiedniej części artykułu poświęconej danej kategorii nazw miejscowych (nazwom patronimicznym, dzierżawczym, toponimicznym, kulturowym, etnicznym, służebnym, metronimicznym, wreszcie niejasnym i wieloznacznym). W tytule hasła wprowadzona została jednak forma nazwy transkrybowana na podstawie zapisu w rocie oraz obecnie używana. Po tychże umieszczono postać graficzną danej nazwy (z zachowaniem formy fleksyjnej – najczęściej formy z deskrypcji określonej bądź odmiejscowego

¹¹ *Ibidem*, s. 170.

¹² Por. bibliografia.

¹³ E. Kowalczyk, *Toponimia Mazowska w oczach historyka i archeologa: na marginesie ostatnich publikacji toponomastycznych*, „Rocznik Mazowiecki” 2004, t. 16, s. 283.

¹⁴ Adnotacje dotyczące zapisów we wspomnianych słownikach znajdują się w wykazie nazw w dalszej części artykułu.

wyrażenia przyimkowego) z roty z zaznaczeniem źródła, czyli numeru roty z wydania Hubego, w której ją zapisano, następnie określenie współczesnego charakteru miejscowości noszącej daną nazwę (wieś, przysiółek itd.), lokalizację oraz informacje o zapisie w źródłach przedmiotowych, tj. zapisie w słownikach: *Słowniku historyczno-geograficznym ziem polskich w średniowieczu*, Rymuta oraz Lubasia¹⁵. Hasło zamyka adnotacja o charakterze nazwy według podziału znaczeniowego słowiańskich nazw miejscowych Witolda Taszyckiego (oparta w dużej mierze na ustaleniach Rymuta i Lubasia).

Tak przygotowane spisy słownikowe stały się podstawą analizy językoznawczej, semantyczno-strukturalnej.

3. Analiza znaczeniowo-słotwórcza nazw miejscowych w najstarszych małopolskich rotach sądowych

W najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych wystąpiło 112 nazw miejscowych, z czego najwięcej nazw patronimicznych – 32 (30,8%), kolejnie: 29 dzierżawczych (27,9%), 21 topograficznych (20,2%), 11 kulturowych (10,6%), 5 etnicznych (4,8%), 3 służebne (2,9%), 1 metronimiczna (1%), 2 niejasne, niedające się zrekonstruować (1,9%) (zob. wykres 1).

Wykres 1. Nazwy miejscowe w najstarszych małopolskich rotach sądowych

¹⁵ Stosowane skróty: SHG – *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś 1968 – według bibliografii.

3.1. Nazwy patronimiczne

Toponimy patronimiczne pochodzą od nazw osobowych i od nazw godności, oznaczały pierwotnie potomków lub poddanych człowieka, którego imię, przezwisko czy określenie zawodu lub godności tkwi w danej nazwie¹⁶. Tym jednostkom językoznawcy szczególnie poświęcali uwagę, mamy bowiem opracowania toponimów patronimicznych na Mazowszu Witolda Taszyckiego, na Śląsku Stanisława Rosponda, w Małopolsce Kazimierza Rymuta, ponadto prace historyków Karola Potkańskiego, Franciszka Bujaka i innych. Jest to zatem grupa nazw najlepiej opracowana, nadal jednak budząca pewne wątpliwości. Pytania otwarte z tego zakresu dotyczą momentu, w którym pierwotna nazwa oznaczająca ludzi stała się nazwą oznaczającą miejscowość, oraz charakteru procesu formowania się nazw patronimicznych przy pomocy typowych sufiksów *-ice*, *-owice* (*'ewice*). Lubaś potwierdza, że taki okres istniał, ale bardzo trudno go udowodnić i scharakteryzować, bo chociaż już od XIII wieku pojawiają się postaci z końcówką miejscową, a nie osobową *-e* < Acc. pl. *-e*, to trudno rozstrzygnąć, czy są one dowodem na przechodzenie pierwotnych kategorii osobowych do nieosobowych, czy też pełnią już wyłącznie funkcję strukturalną, polegającą od razu na tworzeniu nazw miejscowych, bez etapu genetycznie pierwszego, tj. oznaczania najpierw ludzi¹⁷. Autor stwierdził, że kres żywotności właściwych patronimików oznaczających najpierw ludzi, a potem miejscowość przez nich zamieszkałą przypada na wiek XIV. „Następnie mamy już do czynienia z patronimikami strukturalnymi, bez oznaczania najpierw ludzi, tylko tworzenia nazw miejscowych od imienia danej osoby za pomocą sufiksu patronimicznego”¹⁸. Roty zatem pozwalają spojrzeć na nazwy patronimiczne genetycznie właściwe. Toponimy patronimiczne stanowią najliczniejszą grupę nazw miejscowych w najstarszych XIV-wiecznych rotach przysięg sądowych, są to:

1. **Będkowice** (*Bandcowicz*, Hube 58), także *Bedkowice* – wieś w pow. krakowskim (*Bantkowicz* 1329), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Będek* // *Bądek* (< *Będzieciech*, *Będziemir* itp.); SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak¹⁹.

2. **Bibice** (*Bibicz*, Hube 18), dawniej *Bibicy* – wieś w pow. krakowskim (z 1254), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Bib*, por. nazwisko dziś występujące w Gdyni – nazwa osobowa niejasna; SHG, Rymut 1967,

¹⁶ W. Taszycki, *Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału)*, Kraków 1946, s. 263.

¹⁷ W. Lubaś, *op.cit.*, s. 250.

¹⁸ *Ibidem*, s. 253.

¹⁹ Podanie źródła oznacza, że dana nazwa się w nim pojawiła, w przeciwnym razie zapisano „brak”.

Rymut 1971, Lubaś brak. Pochodzenie nazwy jest niejasne. Trudno ją łączyć z *biba* ‘napitek’, z łac. *bibere* ‘pić’, gdyż nazwa miejscowa jest stara. Nazwy rozpoczynające się od *Bib-* znane są w różnych językach słowiańskich, np. staroczeskie Pawel *Biba* (Gebauer, Słownik I, s. 53), serbsko-chorwackie *Bibić*, ros. *Bibik*²⁰; chorwacka nazwa miejscowa *Bibinje*.

3. **Bieńkowice** (*Bencovicz*, Hube 26) – wieś w pow. krakowskim, gm. Koźmice Wielkie (wzmianka z 1397), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Bieniek* < *Benedykt*, *Beniamin*. Lubaś: w powiecie bocheńskim, myślenickim lub przysiółek do Zebrzydowic w powiecie wadowickim; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś.

4. **Brnoczyce** (*Brnoczicze*, Hube 57), także *Bronocice*, *Brunocice*, *Burnocice*, *Bronowice*, *Bronoczyce* – wieś w pow. kazimierskim: *De Brnocic* (!) 1348, nazwa patronimiczna od nazwy osobowej **Brunota*, **Bronota* (nazwa osobowa *Bronota*, etymologia nazwy miejscowej niepewna ze względu na dziwne najstarsze zapisy); SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

5. **Budziwojowice** (*Budziuogiouicz*, Hube 19), także *Bodziejowice*, zob. *Budzynowice*, nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Budziwoj* < **Budziej* lub skróconej *Budz*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

6. **Budzinowice** (*Budzinowicz*, Hube 15), źródła notują tylko *Budzyń*, *Budziejowice*, dawniej *Budziwojowice*, także *Budziwowice*, *Budzowice*, *Budziejów* – wieś w pow. proszowickim (wzmianka z 1374), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Budziwoj* < **Budziej* lub skróconej *Budz*; SHG brak, Rymut 1967 i 1971 brak, Lubaś brak.

7. **Chodynice** (*Chodinicze*, Hube 70), dziś *Chodenice*, wieś w pow. bocheńskim (*Chodinijce* 1253), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej **Chodynia* (: *chodzić*), *Chodyna*; SHG, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś.

8. **Cudzinowice** (*Czudzinouicz*, Hube 49), dawniej *Czudzinowice*, także *Cudzinowice*, wieś w pow. kazimierskim (wzmianka z lat 1325–1327), *Cudzynowycze*, *Cudzinowice*, *Czudzinowice*, nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Czudzin*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

9. **Czuslice** (*Czuslicz*, Hube 27), dziś *Ciuślice* – wieś w pow. kazimierskim (wzmianka z 1470), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej **Czuszel* lub **Czusza* (: *czuch* ‘woń’); SHG brak, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś brak.

10. **Dalowice** (*Dalovicze*, Hube 10), także *Dalow*, *Dolowice*, dziś *Dalowice* – wieś w pow. proszowickim (pierwsza wzmianka z 1360), nazwa patro-

²⁰ Przykłady za: K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części*, s. 15–16.

nimiczna od nazwy osobowej *Dal* < *Dalebor*, *Dalemir*; SHG notuje, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

11. **Janowice** (*Janouicze*, Hube 14), także Iwanowice – wieś w pow. miechowskim lub krakowskim (wzmianka z 1376), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Jan*; SHG notuje, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś.

12. **Janowice** (*Janowicz*, Hube 26), *Iwanowice* – kilka miejscowości o tej nazwie. Według dat pierwszych wzmianek: wieś w pow. miechowskim (wzmianka z 1376), krakowskim (1342) i tarnowskim (1347), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej: *Jan*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś.

13. **Jelowice** (*Jelouicz*, Hube 65), później *Lelowice*, także *Jeleniowice* – wieś w pow. proszowickim (*De Gelouicz* 1382), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej **Jel*, nazwa osobowa nie jest jasna. Forma *Jeleniowice* powstała przez adideację do rzeczownika *jelen*. Przejście *Jelowice* > *Lelowice* odzwierciedla alternację typu *jelito* // *lelito*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

14. **Jurzykowice** (*Jurzicouicz*, Hube 32), także *Irzykowice*, dawniej *Jurzykowice*, także *Jurzyce*, *Irzykow*, *Jerzykowice*, dziś *Iżykowice* – wieś w pow. pińczowskim (wzmianka z 1376), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej pochodzenia chrześcijańskiego *Jurzy* ‘Jerzy’ (< *Georgius*), *Jurzyk*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

15. **Koźmice** (*Kozmicz*, Hube 29), także *Koźmice Małe* lub *Wielkie*; dawniej *Koźmice*, *Koźmiczki*, *Szymkówki*, *Koźmice Wielkie*, *Koźmice Większe* – wsie w pow. krakowskim (wzmianka z 1381), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Koźma*, *Kosma*; SHG, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś.

16. **Królowice** (*Krolowicz*, Hube 73), *Królewice*, *Krolewicy* – wieś w pow. kazimierskim, gm. Bejsce (*Croleuici* 1136), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Krol*; SHG, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś brak.

17. **Łuczanowice** (*Luczianowicz*, Hube 73), dawniej *Łuczyjanowice* – wieś w pow. krakowskim (*De Luczianouicz* 1381), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej pochodzenia chrześcijańskiego *Łuczyjan* < *Lucianus*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

18. **Marcinowice** (*Marczinouicz*, Hube 69), dawniej *Marcinowicy*, także *Marcinkowice* – wieś w pow. miechowskim (*Marcinouicz* 1257), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Marcin*; SHG, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

19. **Mikołajowice** (*Micolajouicz*, Hube 39), dziś *Mikołajewice* – wieś w pow. włoszczowskim (wzmianka z 1416), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej pochodzenia chrześcijańskiego *Mikołaj*; wg Lubasia wieś w pow. tarnowskim (wzmianka z 1427); SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś.

20. **Mysłowice** (*Mislovicz*, Hube 25), dawniej *Mysłowicy*, także *Mysłow* – nieistniejąca dziś wieś leżąca w parafii Irządze, w dzisiejszym pow. zawierciańskim (wzmianka z 1257), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Mysł* < *Myślabor*, *Myślimir* itp.; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

21. **Niegowonice** (*Negowonicz*, Hube 21), dawniej *Niegowanice*, także *Niegowaniec* – wieś w pow. zawierciańskim (pierwsza wzmianka z 1320), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Niegowan* < *Niegostaw*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

22. **Pękowice** (*Pancovicz*, Hube 20) – wieś w pow. krakowskim (wzmianka z 1343), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Pęk* < *Pękostaw* lub *pęk*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

23. **Przybysławice** (*Przibislawicz*, Hube 48) – wieś w pow. krakowskim (wzmianka z 1352), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Przybysław*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś.

24. **Radwanowice** (*Radwanowicze*, Hube 63), także *Radwanow* – wieś w pow. chrzanowskim (wzmianka z 1329), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Radwan* (< *Radowan* < *Radosław*, *Radomił* itp.); SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

25. **Sroczyce** (*Sroczicz*, Hube 31) – przysiółek w Janowicach w pow. krakowskim (wzmianka z 1389), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Sroka*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś brak.

26. **Strzeszkowice** (*Strzeszcovicz*, Hube 20), także *Strzeszkow*, *Trzeszkowice* – wieś w pow. jędrzejowskim (wzmianka z 1370), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Strzeszek* lub *Strzeżek* < *Strzeżymir*, *Strzeżysław* itp.; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

27. **Świeborowice** (*Sweborowicz*, Hube 19), także *Sieborowice*, dawniej *Świeborowice* – wieś w pow. krakowskim (wzmianka z 1394), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Świebor* < *Wszebor*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

28. **Taszyce** (*Thassicz*, Hube 16) – dawniej wieś, obecnie przysiółek do Pawlikowic w pow. krakowskim (wzmianka z 1384), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Tasz*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś.

29. **Wojewanowice** (*Wojewanowicz*, Hube 61), dziś *Wolwanowice*, dawniej *Wojewanowice*, *Wojwanowice*, *Wolwanow*, *Wolwonowice* – wieś w pow. proszowickim (wzmianka z 1364), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Wojewan* (?); SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś brak.

30. **Wróblowice** (*Wroblouicz*, Hube 26), także *Wróblewice* – wieś w pow. krakowskim (z 1381), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Wrob(e)l*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Rymut 1971, Lubaś.

31. **Zbylutowice** (*Sbiluthouicz*, Hube 35), dziś *Zbeltowice* – wieś w pow. kazimierskim, nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Zbylut*; SHG, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś brak.

32. **Zręczyce** (*Szranczicz*, *Szranczicz*, Hube 17), także *Żręcice*, dziś *Zręczyce* – wieś w pow. myślenickim (pierwsza wzmianka z 1388), nazwa patronimiczna od nazwy osobowej *Żrzęta* : *źrzcę* (?) lub *Sręk*. Nazwa *Żrzęta* jest nazwą osobową pochodną od apelatywu *źrzcę* z przyrostkiem antroponimicznym *-ęta*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967 brak, Rymut 1971, Lubaś.

Wśród nazw osobowych, na których oparty się małopolskie nazwy miejscowe zapisane w najstarszych rotach przysięg sądowych, można wydzielić kilka grup: nazwy osobowe złożone, nazwy osobowe skrócone (pochodne od nazw złożonych), odapelatywne nazwy osobowe typu przezwiskowego, nazwy osobowe zapożyczone chrześcijańskie, wreszcie nazwy osobowe – godności. Odrębną grupę stanowią nazwy osobowe etymologicznie niejasne.

1. Nazwy patronimiczne pochodne od złożonych nazw osobowych:

– z przyrostkiem *-ice* (*Przybysławice*);
– z przyrostkiem *-owice* (*Budziwojowice*, *Świeborowice*, *Zbylutowice*, *Przybysławice*).

2. Nazwy patronimiczne pochodne od skróconych nazw osobowych:

– z przyrostkiem *-ice*: od nazwy z członem pierwszym zredukowanym oraz z przyrostkiem *-sz* (*Taszyce*); od nazwy z przyrostkiem *-an* (*Niegowanice*);
– z przyrostkiem *-owice* od nazw z członem: pierwszym z wygósem spółgłoskowym twardym (*Pękowice*, *Mysłowice*); z wygósem spółgłoskowym miękkim (*Dalowice*); z członem pierwszym pełnym lub zredukowanym z przyrostkami: *-ek* (*Będkowice*, *Strzeszkowice*), *-an* (*Radwanowice*, *Wojewanowice*).

3. Nazwy patronimiczne pochodne od odapelatywnych nazw osobowych:

– z przyrostkiem *-ice* od nazw osobowych: zakończonych na samogłoskę *-a* (*Sroczyce*); od nazw osobowych pochodnych od apelatywów z przyrostkami antroponimicznymi *-la* lub *-el* (*Czuszlice*), *-ęta* (*Żręcice* (*Zręczyce*)), *-ynia* (*Chodynice*);
– z przyrostkiem *-owice* od nazw osobowych: zakończonych na spółgłoskę miękką (*Wróblowice*, *Królewice*); pochodnych od nazw godności lub nazw osobowych równych nazwom godności (*Królewice*); pochodnych od apelatywów z przyrostkiem antroponimicznym *-in* (*Czudzinowice*).

4. Nazwy patronimiczne pochodne od imion zapożyczonych, chrześcijańskich:

- z przyrostkiem *-ice*: od imienia zakończonego na samogłoskę *-a* (*Koźmice*);
- z przyrostkiem *-owice*: od imion zakończonych na spółgłoskę twardą (*Janowice*, *Marcinowice*, *Łuczanowice*); od imion zakończonych na spółgłoskę miękką (*Mikołajowice*); od imion chrześcijańskich ze słowiańskimi przyrostkami antroponimicznymi *-ek* (*Bieńkowice*), *-ik* (*Jurzykowice*).

5. Nazwy patronimiczne pochodne od niejasnych nazw osobowych:

- z przyrostkiem *-ice*: od imienia zakończonego na spółgłoskę twardą (*Bibice*); od imienia zakończonego na samogłoskę *-a* (*Bronocice* < *Bronota*, alternacja *t : ć*);
- z przyrostkiem *-owice*: od imienia zakończonego na spółgłoskę miękką (*Jelowice*).

Dokonany przegląd patronimicznych nazw miejscowych w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych pozwala na statystyczne ujęcie ich pochodzenia – struktury podstaw antroponimicznych oraz budowy słowotwórczej tych nazw. Udział poszczególnych grup nazw patronimicznych w rotach przedstawia się następująco:

- nazwy patronimiczne pochodne od antroponimów rodzimych – 21, w tym: 5 od złożonych nazw osobowych, 9 od skróconych nazw osobowych, 7 od odapelatywnych nazw osobowych;
- nazwy patronimiczne pochodne od imion zapożyczonych, chrześcijańskich – 7;
- nazwy patronimiczne pochodne od niejasnych nazw osobowych – 3.

Najczęściej więc patronimiczne nazwy miejscowe tworzone były od antroponimów rodzimych (68,8%), w tym od nazw osobowych skróconych (31,2%), następnie od odapelatywnych nazw osobowych (21,9%), rzadziej od złożonych nazw osobowych (15,6%). Częściej niż od imion złożonych toponimy patronimiczne tworzone od imion zapożyczonych, chrześcijańskich (21,9%). Dla 9,4% tych nazw nie udało się określić pochodzenia imienia będącego podstawą nazwy patronimicznej.

Porównanie tych wniosków z opracowaniami nazw patronimicznych z różnych obszarów Polski, o których wspominałam we wstępie, daje ciekawe rezultaty. Na wszystkich obszarach nazwy patronimiczne tworzone były w przeważającej części od odapelatywnych nazw osobowych, co pozostaje w silnym związku z ustaleniem Aleksandry Cieślikowej, że „antroponimy motywowane przez apelatywa stanowią najliczniejszą grupę staropolskiego nazewnictwa osobowego”²¹, co więc za tym idzie, częściej mogły ulec pro-

²¹ A. Cieślikowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 6.

cesowi przesunięcia funkcji nazewniczej w połączeniu z derywacją słowotwórczą. Przedstawione przeze mnie wyniki pokazały z kolei przewagę skróconych nazw osobowych w zakresie tworzenia od nich nazw miejscowych patronimicznych. Wspomniane prace jednak obejmowały nazwy od XIII do XVIII wieku. Czy zatem istnieje zależność między chronologią tych nazw a ich strukturą i motywacją? Rymut pisze o takiej zależności, zaznaczając np. fakt, że nazwy patronimiczne od imion chrześcijańskich musiały powstawać już po przyjęciu chrześcijaństwa przez Polskę, zatem po X wieku, natomiast nazwy pochodne od imion genetycznie niemieckich musiały być późne²². Autor nie rozpatruje jednak zależności między chronologią nazw patronimicznych a ich motywacją od imion rodzimych skróconych, choć na podstawie analizowanego przeze mnie materiału wydaje się, że taka zależność istnieje. Z uwagi na materiał ograniczony do końca XIV wieku nie mogę teraz rozwinąć tego zagadnienia. Mam nadzieję, że prowadzona przeze mnie dalsza analiza nazw miejscowych w kolejnych chronologicznie małopolskich rotach sądowych pozwoli odnieść się do niego w sposób odpowiedni.

Wykładnikiem morfologicznym patronimicznych nazw miejscowych w najstarszych rotach przysięg sądowych jest przyrostek *-ice* występujący obocznie z formą rozszerzoną o element *-ow*, zatem *-owice*. Żadna nazwa nie prezentuje dialektalnej oboczności *-ov* // *-ev* (typowej zresztą dla Wielkopolski, zatem jej brak w badanym materiale jest jasny). Należy również zauważyć, że sufiks rozszerzony *-owice* występuje znacznie częściej niż prosty *-ice*: *-owice* w 21 formacjach (68%), *-ice* – w 10 (32%).

Sufiks *-owice* przeważa w patronimicznych nazwach miejscowych od imion złożonych, skróconych (7 : 2) i zapożyczonych (6 : 1), *-ice* zaś wykazuje wyższą frekwencję w nazwach odapelatywnych (4 : 3). Dane te są rozbieżne z zestawieniem Lubasia dla nazw południowej części dawnego województwa małopolskiego. Autor obliczył, że nazwy złożone częściej przybierają sufiks *-ice* niż *-owice* (11% do 2%)²³, w rotach zaś odwrotnie (*-ice* 3,2%, *-owice* 13%). Pozostałe typy nazw patronimicznych według badacza nie dają podstaw do wniosków na temat repartycji tych sufiksów, roty zaś – jak pokazuje zestawienie nazw w nich zawartych – właśnie tak. W nazwach od imion skróconych sufiks *-owice* wystąpił w 23% wszystkich nazw patronimicznych, *-ice* w 6,5%; w nazwach od imion zapożyczonych *-owice* w 19,4%, *-ice* w 3,2% nazw. Dane ulegają odwróceniu w przypadku nazw odapelatywnych: przeważa sufiks *-ice* (13%) nad *-owice* (9,7%). To

²² K. Rymut, *Nazwy miejscowe Polski*, s. 96–97.

²³ W. Lubaś, *op.cit.*, s. 253.

zatem baza pienna – należy zgodzić się z autorem – decyduje o dystrybucji tych sufiksów, ale nie można całkowicie wykluczyć chronologii z czynników o niej decydujących.

3.2. Nazwy dzierżawcze

Drugą pod względem liczebności grupę znaczeniową nazw miejscowych w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych stanowią nazwy dzierżawcze, zatem te, które oznaczały pierwotnie miejscowość będącą kiedyś własnością człowieka, od imienia lub od nazwy godności którego została utworzona nazwa²⁴. Należy jednak już w tym miejscu zaznaczyć, że nazw jednoznacznie dzierżawczych mamy w rotach z wydania Hubego 20, natomiast 8 nazw jest dwuznacznych (mimo to uwzględniono je w niniejszym zestawieniu). Do nazw dzierżawczych zaliczam:

1. **Boczów** (*Boczow*, Hube 42) – wieś w pow. bocheńskim (wzmianka z 1490), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Bocz*, *Bodz*; SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś.

2. **Czuszów** (*Cusszow*, Hube 34) – wieś w pow. proszowickim (wzmianka z 1228), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Czusz* < *Czula*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

3. **Duląbka** (*dulan lankij*, Hube 3) – nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Dul* (por. stpol. *gdula*, *gdula* ‘rodzaj gruszki, pigwa’); SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś brak.

4. **Dulowa** (*Dulowa*, Hube 66), także *Dulow*, *Dulowice* – wieś w pow. chrzanowskim, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Dul*. Do nazwy osobowej por. stpol. *gdula*, *gdula* ‘rodzaj gruszki, pigwa’, gwarowe *Dula* ‘ts’; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

5. **Gorzków** (*Gorkow*, Hube 47), także *Gorkowice*, wieś w pow. kazimierskim, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Gorzek* < *Gorzysław*, *Cieszygor* itp. lub *Gorzki*; SHG, Rymut 1967, Lubaś.

6. **Grabowice** (*Grabowicz*, Hube 44), *Grabowa*, także *Grabowe*, *Grabow* – wieś w pow. zawierciańskim, nazwa toponimiczna lub dzierżawcza, por. rzeczownik *grab*, przymiotnik *grabowy*; nazwa osobowa *Grab* – *Michaele dicto Grab* (1318); SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

7. **Gruszów** (*Grusszow*, Hube 65) – wieś w pow. proszowickim, nazwa toponimiczna lub dzierżawcza. Por. rzeczownik *grusza*, nazwa osobowa *Grusz*, *Krusza*; SHG, Rymut 1967, Lubaś.

²⁴ W. Taszycki, *Słowiańskie nazwy miejscowe*, s. 261.

8. **Jangrot** (*Jangroth*, Hube 46) – wieś w pow. olkuskim, nazwa dzierżawcza lub kulturowa pamiątkowa równa imieniu i nazwisku biskupa krakowskiego Jana Grota (biskup od roku 1326, zm. w 1347). Wieś wcześniej nazywała się *Biskupice*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

9. **Jedlcza** (*Jedlcza*, Hube 11), dziś *Jelcza*, także *Jedlec(z)* – wieś w pow. miechowskim (wzmianka z 1333), nazwa toponimiczna lub dzierżawcza od nazwy osobowej *Jedlka*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

10. **Każmirz** (*Kazmirz*, Hube 16), także *Kazimierz*, *Kazimirz*, *Każmierz* – do roku 1802 oddzielne miasto, dziś część dzielnicy Stare Miasto w Krakowie (pierwsza wzmianka z 1335); nazwa dzierżawcza lub kulturowa pamiątkowa od imienia założyciela Kazimierza Wielkiego. W 1335 roku miasto to nazywało się też *Krakow Nowy*; SHG tylko z Lublina i Poznania, z Krakowa brak, Rymut 1967, Lubaś brak.

11. **Knyszyn** (*Knisszin*, Hube 57) – przysiółek w Woli Knyszyńskiej, w pow. pińczowskim, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Knysza*, nazwa osobowa niejasna; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

12. **Kobierzysko** (*Koberzisko*, Hube 51), *Kobierzyn*, dawniej *Kobierzyno* – dawniej wieś, obecnie dzielnica Krakowa (wzmianka z 1350), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Kobier(z)a*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

13. **Kraków** (Hube 43) – nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Krak*. Do nazwy osobowej por. czasownik *krakać*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak²⁵.

14. **Książ** (*Xianz*, Hube 52), *Książ Mały* lub *Wielki*, dawniej *Księżę*, *Knięże*, *Kniąż*, *Książ* – wsie w pow. miechowskim, nazwa dzierżawcza, por. *ksiądz*, *książe* ‘princeps’, *księżę* ‘posiadłość księcia’; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

15. **Kuczków** (*Kuczcow*, Hube 33) – wieś w pow. włoszczowskim (wzmianka z 1376), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Kuczek*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

16. **Kwaśniów** (*Quassznow*, Hube 46), dziś *Kwaśniów Górny* i *Dolny* – dwie wsie w pow. olkuskim: *Quasnow* 1388, *Kwaśniów* 1921, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Kwasień*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

17. **Lubochow**, *Lubachowy* (*Lubochow*, Hube 25), dawniej *Lubochow*, także *Lubochowice*, *Lubochowy*, *Lubochowe*, *Lubochowa*, *Lubachow* – wieś w pow. włoszczowskim (wzmianka z 1357), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Luboch* < *Lubogost*, *Lubomir* itp.; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

²⁵ Należy w tym miejscu zaznaczyć wieloznaczność nazwy miejscowej *Kraków* i różnorodność sądów na temat jej pochodzenia, czego nie analizuję z uwagi na złożoność problemu.

18. **Łapanów** (*Lappanow*, Hube 40), dawniej też *Łapanowo* i *Łapanowice* – wieś w pow. bocheńskim (wzmianka z 1325), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Łapan*; SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś.

19. **Markuszowo** (*Markuszowo*, Hube 63), *Markuszowa*, dawniej też *Markuszow* – niegdyś wieś, obecnie przysiółek do Jodłownika w pow. limanowskim (wzmianka z 1408), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Markusz*; SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś.

20. **Ochonino** (*Ochonino*, Hube 31), odsyłacz do *Ochojno*, dawniej *Ochonin*, *Ochoniki*, *Małe Ochonino* – wieś w pow. krakowskim (wzmianka z 1371), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Ochonia*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

21. **Olelin** (*Olelin*, Hube 32), *Olewin*, dawniej *Olelin*, *Oławin* – wieś w pow. olkuskim (wzmianka z 1388), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Olela* lub *Olawa*. Nazwa osobowa oraz zmiany językowe w nazwie nie są jasne; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

22. **Olszowa**, *Olszówka* (*Olszowa*, Hube 7) – wieś w pow. jędrzejowskim (wzmianka z 1383), nazwa toponimiczna lub dzierżawcza. Por. rzeczownik *olsza*, przymiotnik *olszowy*, nazwa osobowa **Olsza* – *Olschan*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

23. **Parcze** (*Parce*, Hube 22), także *Parczow*, *Parcze Dolne* i *Górne* – część miasta Olkusa (wzmianka z 1365), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Park*. Do nazwy osobowej por. *park* ‘wyziew kozłów, łań, jeleni w okresie godowym’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

24. **Słupów** (*Slupow*, Hube 52) – wieś w pow. miechowskim, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Słup* lub też nazwa kulturowa; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

25. **Stradom** (*Stradow*, Hube 71), *Stradomka*, dawniej *Tradowo*, *Stradomia*, *Stradom*, *Stradomie* – wieś w pow. bocheńskim (wzmianka z 1229), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Strad* i **Stradom*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967 brak, Lubaś.

26. **Szczekociny** (*Szczecocini*, Hube 49), także *Szczekocino*, *Szczekocin*, *Szczekocice* – miasto w pow. włoszczowskim (wzmianka z 1307), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Szczekarz*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

26. **Ulina** (*Vlina*, Hube 64), także *Ulina Mała*, *Ulina Wielka* – wieś w pow. miechowskim; nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Ula*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

27. **Wilkowisko** (*Wilkowisko*, Hube 55), *Wilkowiecko*, dawniej *Wilkojedz(s)ko*, także *Wilkojec(s)ko*, *Wilkojesko*, *Wilkowiecko* – wieś w pow.

kłobuckim (wzmianka z 1220), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Wilkojad*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

28. **Zębocin** (*Zamboczin*, Hube 72), także *Zębocice*, *Zebocim*, *Żembocin* – wieś w pow. proszowickim (wzmianka z lat 1325–1327), nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Zębota*. Do nazwy osobowej por. *zqb*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

Nazwy osobowe leżące u podstaw nazw dzierżawczych możemy podzielić na kilka grup, podobnie jak nazwy patronimiczne: nazwy osobowe rodzime złożone, dwuczłonowe, imiona skrócone od nazw złożonych, imiona odapelatywne oraz imiona zapożyczone chrześcijańskie. Niemniej w tej grupie daje się wyraźnie zauważyć pewną tendencję nazewniczą, mianowicie nazwy miejscowe dzierżawcze powstawały najczęściej (w przewadze dość zdecydowanej, jak pokaże zestawienie poniżej) od imion odapelatywnych o charakterze przezwiskowym:

1. Nazwy dzierżawcze pochodne od imion złożonych: z przyrostkiem *-jń* (*Kazimierz*).

2. Nazwy dzierżawcze pochodne od imion skróconych: z przyrostkiem *-ow*: (*Lubochow*, *Gorzkow*, *Mietniow*); z przyrostkiem *-jń* (*Stradom*).

3. Nazwy dzierżawcze pochodne od imion odapelatywnych typu przezwiskowego: z sufiksem *-ow* (*Cuszow*, *Łapanow*, *Krakow*, *Kwaśniow*, *Kuczow*, *Ślupow*, *Gorzkow*, *Gruszow*); z sufiksem *-owa* (*Dulowa*, *Olszowa*); z przyrostkiem *-in* (*Zębocin*); z przyrostkiem *-iny* (*Szczekociny*); z przyrostkiem *-je* (*Parcze*); z przyrostkiem *-isko* (*Wilkowisko*, *Kobierzysko*), *-ka* (*Duląbka*); *-ja* (*Jedlcza*); *-owice* (*Grabowice*); bezsufiksalne (*Jangrot*).

4. Nazwy dzierżawcze od nazw godności: z sufiksem *-jń* (*Książ*).

5. Nazwy dzierżawcze pochodne od imion zapożyczonych: z sufiksem *-owo* (*Markuszowo*); bezsufiksalne (*Jangrot*)²⁶.

6. Nazwy dzierżawcze pochodne od imion niejasnych: z sufiksem *-in* (*Knyszyn*, *Olelin*); z sufiksem *-ow* (*Mietniow*).

7. Nazwy dzierżawcze od imion dwuznacznych (*Boczów*, *Kobierzysko*).

Nazwy dzierżawcze tworzone były w zdecydowanej przewadze (65,5%) od imion o charakterze odapelatywnym typu przezwiskowego. W tej grupie również notujemy najwyższą różnorodność sufiksów toponimicznych (11 sufiksów bądź ich wariantów fonetycznych). Drugą pod względem częstości grupą nazw miejscowych dzierżawczych są te utworzone od nazw skróconych, pochodnych od imion złożonych – stanowią one 13,8% tych topo-

²⁶ Dwukrotne pojawienie się nazwy w tym zestawieniu tłumaczy się jej strukturą złożoną od imienia i nazwiska biskupa krakowskiego Jana Grota.

nimów. Pozostałe typy imion czy nazw osobowych rzadziej stawały się bazą do utworzenia nazwy miejscowej (pochodne od imion złożonych – 1, od nazw godności – 1, od imion zapożyczonych – 2). Popularność poszczególnych sufiksów bądź ich wariantów w grupie nazw dzierżawczych prezentuje tabela 1.

Sufiks	Nazwy dzierżawcze od nazw osobowych złożonych	Nazwy dzierżawcze od nazw osobowych skróconych	Nazwy dzierżawcze od nazw osobowych odapelatywnych	Nazwy dzierżawcze od nazw osobowych zapożyczonych	Nazwy dzierżawcze od nazw oznaczających godności	Nazwy dzierżawcze od nazw osobowych niejasnych i dwuznacznych
-ow		3	8			2
-owa (-ewa)			2			
-owo (-ewo)				1		
-in			1			2
-ina						
-ino			-iny 1			
-ówka						
-ka			1			
-owiec -owice			1			
-jń	1	1			1	
-ja			1			1
-je			1			
-no						
-sko -sk -isko			2			
bezsufiksalne			1	1		

Tabela 1. Częstość występowania poszczególnych sufiksów w danych grupach nazw dzierżawczych

Najbardziej żywotny w badanym materiale był przyrostek *-ow*, który posłużył do utworzenia 44,8% nazw miejscowych dzierżawczych, a przede wszystkim nazw od imion odapelatywnych (27,6%). Jeśli jednak policzyć także warianty rodzajowe tego sufiksu (*-owa*, *-owo* / *-ewa*, *-ewo*), to liczba ta wzrasta do 55,2%. Drugim pod względem popularności sufiksem był przyrostek *-jń* i jego warianty *-ja*, *-je* (20,7%), który również często tworzył nazwy miejscowe od imion złożonych, skróconych oraz odapelatywnych.

Trzeci najpopularniejszy sufiks w małopolskich nazwach miejscowych dzierżawczych to przyrostek *-in* z wariantami rodzajowymi *-ina*, *-ino*, *-iny* – utworzył on 13,8% nazw. Przyrostek ten służył wyłącznie do tworzenia nazw miejscowych od imion odapelatywnych o charakterze przezwiskowym. Pozostałe sufiksy mają już tylko jednostkowe poświadczenia w materiale onimicznym rot: *-ka* (1x), *-owice* (1x), *-sko* (*-sk*) (2x) i jedna nazwa bezsufiksalna *Jangrot*, w której podstawie brzmi imię chrześcijańskie oraz nazwa osobowa typu przezwiskowego *Grot*. W badanym materiale nie zanotowano natomiast sufiksów *-ówka*, *-owiec*, *-no*.

Jeśli chodzi o typy imion, które stawały się podstawą nazw miejscowych, to dane z rot wyraźnie wskazują na fakt, że nazwy miejscowe powstawały najczęściej od imion odapelatywnych o charakterze przezwiskowym – 42,6% nazw (26 jednostek); następnie od imion skróconych (21,3% nazw), zapożyczonych (14,5%) oraz złożonych (9,8%). Pozostałe typy imion już rzadziej służyły do tworzenia nazw miejscowych niejasnych (9,8%), wreszcie nazw godności (3,3%) oraz nazw dwuznacznych (3,2%).

3.3. Nazwy topograficzne

Trzecią pod względem częstości występowania grupą nazw miejscowych w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych są nazwy topograficzne (21 nazw), do których zaliczamy następujące:

1. **Buczyna** (*Buczina*, Hube 55) – wieś w pow. bocheńskim, nazwa topograficzna: *buczyna* ‘drzewo bukowe’; SHG, Rymut 1967, Lubaś.
2. **Dąbrowica** (*Dambrouicza*, Hube 1), także *Dąbrowice* – wieś w pow. jędrzejowskim lub bocheńskim; nazwa topograficzna: *dąbrowa* ‘niezagospodarowany las liściasty lub zarośla z przewagą dębów’; SHG, Rymut 1967, Lubaś.
3. **Drwienia** (*Drwijena*, Hube 53), *Drwien(i)a*, *Drwinia*, także *Drwina*, dawniej *Drwien(i)a*, *Dr(z)ewn(i)a* – wieś w pow. bocheńskim; nazwa topograficzna: może od nazwy *Drwienia*, dzisiejszy strumyk *Drwinka* przepływający przez wieś *Drwinię* (rdzeń ‘rwąca, pędząca, wartka’); SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś.
4. **Gorka** (*Gorka*, Hube 14), także *Nawojowa Góra*, dawniej *Gory*, *Gora*, *Gorka*, także *Nawojowa*, *Nawojowa Góra* – wieś w pow. chrzanowskim; SHG, Rymut 1967, Lubaś.
5. **Grabowice** (*Grabowicz*, Hube 44), *Grabowa*, także *Grabowe*, *Grabow* – wieś w pow. zawierciańskim; nazwa toponimiczna lub dzierżawcza, por. rzeczownik *grab*, przymiotnik *grabowy*; nazwa osobowa *Grab* – *Michaele dicto Grab*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

6. **Gruszow** (*Gruszczow*, Hube 65), *Gruszów* – wieś w pow. proszowickim, nazwa toponimiczna lub dzierżawcza, por. rzeczownik *grusza*, nazwa osobowa *Grusz*, *Krusza*; SHG, Rymut 1967, Lubaś.

7. **Jedlcza**, *Jelcza* (*Jedlcza*, Hube 11), także *Jedlec(z)* – wieś w pow. miechowskim (wzmianka z 1333), nazwa toponimiczna lub dzierżawcza od nazwy osobowej *Jedlka*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

8. **Kalina** (*Kalina*, Hube 67) – starsza nazwa wsi *Trojanowice* w pow. krakowskim lub też wcześniej zanikłej osady leżącej obok tej wsi, nazwa toponimiczna, por. rzeczownik *kalina*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

9. **Łuków** (*Lucow*, Hube 9) – próby wyjaśnienia tej nazwy miejscowej przez historyków były niemożliwe do przyjęcia, gdyż nie brały pod uwagę struktury formalnej i jej znaczenia. A zatem nie od łuku – broni – pochodzi nazwa. Jeżeliby tu wyrabiano łuki, to nazwa służebna brzmiałaby *Łuczni*. Prawdopodobnie jej podstawą stała się topografia terenu niskiego i bagnistego, gdyż słowo *luk* ‘łęg’ oznacza obszar nizinny i bardzo podmokły, a taki jest w rzeczywistości. Jest to więc najprawdopodobniej nazwa toponimiczna, a nie dzierżawcza od *Łuka*, jakoby skróconego imienia *Łukasz*. Typ nazw toponimicznych na -ów był nieraz wcześniejszy aniżeli dzierżawczy²⁷; SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś brak.

10. **Miedźno** (*Medhno*, Hube 2), także *Miedźwno*, *Miedzno* – wieś w pow. kłobuckim, nazwa toponimiczna oznaczająca ‘miejsce obfitujące w miód’, por. rzeczownik *miód*, przymiotnik *miedźny*, stpol. *miedźno* ‘słodko’; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

11. **Modlnica** (*Modlnicza*, Hube 15), także *Modlica*, *Modlnica Wielka* (*Magna*, *Maior*) – wieś w pow. krakowskim; nazwa topograficzna oznaczająca ‘miejsce wilgotne’. Nazwa pochodzi z psł. *mod-* < pie. *mad-* ‘być mokrym, wilgotnym’; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

12. **Nieprzeszna**, *Nieprześnia* (*Nepresna*, Hube 14), także *Nieprzeszna*, dawniej też *Nieprzesz*, *Nieprzeszno*, *Nieprześnie* – wieś w pow. bocheńskim, nazwa topograficzna: nazwa wodna *Nieprześnia*; *przaśny* ‘o chlebie niekwaszonym, o wodzie słodkiej’, por. *Przasnysz*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

13. **Olszowa** (*Olsowa*, Hube 7) – wieś w pow. jędrzejowskim, nazwa toponimiczna lub dzierżawcza, por. rzeczownik *olsza*, przymiotnik *olszowy*, nazwa osobowa **Olsza* – *Olschan*; krajobraz charakteryzujący się olchami; SHG, Rymut 1967: *Olszówka*, *Wola Olszowa*, Lubaś brak.

14. **Piasek** (*Pyassek*, Hube 10), *Piaski*, także *Piasek* (Arena) – nieistniejąca dziś wieś w parafii św. Mikołaja w Krakowie; dawniej wieś, obecnie część Krakowa, nazwa topograficzna: *piasek*; SHG, Rymut 1967, Lubaś.

²⁷ SPRL, s. 10.

15. **Przełęk** (*Prelank*, Hube 4), także *Przyłęk*, *Przełęki* – wieś w pow. włoszczowskim; nazwa toponimiczna oznaczająca ‘miejsce położone przy łąku’. Por. *łąk*, *luk* ‘skręt, nizina nad skrętem rzeczny’; SPRL: termin toponimiczny *przyłęk* ‘miejsce przy łąku, tj. skręcie, nizinie nadrzecznej, moczarowatej’ był tworzywem wielu nazw toponimicznych; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

16. **Przewody** (*Przeswodi*, Hube 61) – wieś w pow. proszowickim, nazwa toponimiczna oznaczająca ‘miejsce bez wody, pozbawione wody’; por. *bezwodzie*, *przewodzie* ‘miejsce pozbawione wody’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

17. **Rokitno** (Hube 1) także *Rokitno Rządowe* – wieś w pow. włoszczowskim, nazwa toponimiczna, por. *rokita* ‘gatunek wierzby’; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

18. **Sąspow** (*Sanspow*, Hube 38) – wieś w pow. olkuskim, nazwa toponimiczna, do rdzenia *-sp-* por. *wyspa*, *isep* ‘wyspa piaskowa’, *zaspą*, strus. *sopъ* ‘nasyp, wał, kopiec’, do przedrostka *sq-*: *sąsiad* ‘człowiek siedzący obok’, nazwa miejscowa *Sępolno*, *Sątok*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

19. **Tszczeniec** (*Tszczeniec*, Hube 37), *Trzczeniec*, także *Tczeniec*, *Szczeniec*, *Czczeniec*, *Trzcieniec* – wieś w pow. jędrzejowskim; pochodzenie niepewne, może nazwa toponimiczna pochodząca od *trzcina* lub *deszcz*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

20. **Wilkowisko** (Hube 55), *Wilkowiecko*, dawniej *Wilkojedz(s)ko*, także *Wilkojec(s)ko*, *Wilkojesko*, *Wilkowiecko* – wieś w pow. kłobuckim, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej **Wilkojad* lub wieś w pow. limanowskim, nazwa topograficzna: *wilk*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś.

21. **Zakrzow** (*Zaczow*, Hube 27), *Zakrzew*, dawniej *Zakrzow* – nieistniejąca dziś wieś leżąca do XVII wieku w parafii Więclawice, w dzisiejszym pow. krakowskim, nazwa topograficzna oznaczająca ‘miejsce położone za krzami’, stpol. *kierz* ‘krzak, krzew, zarośla’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś.

Nazwy topograficzne wyrażały właściwość topograficzną lub geograficzną danej osady. W małopolskich rotach przysięg sądowych odnajdujemy nazwy miejscowe powstałe w oparciu o kilka podgrup semantycznych:

1. Nazwy odnoszące się do świata fauny: *Wilkowisko*.
2. Nazwy odnoszące się do świata flory: *Jedlcza*, *Tszczeniec*, *Grabowice*, *Buczyna*, *Gruszow*, *Kalina*, *Dąbrowica*, *Rokitno*, *Olszowa*.
3. Nazwy wskazujące na naturalne obiekty geograficzne: *Piasek*, *Nepzesna*, *Gorka*, *Sąspow*.

4. Nazwy wskazujące na cechy gruntu lub okolicy: *Modlnica, Przewody, Łukow, Miedźno*.

5. Nazwy wskazujące na położenie względem innych obiektów: *Zakrzow, Przełęk*.

6. Nazwy rzek: *Drwienia*.

Najwięcej nazw topograficznych odnosi się do świata flory (42,9%), kolejna grupa wskazuje na naturalne obiekty geograficzne (19%), na cechy gruntu lub okolicy (19%) oraz na położenie względem innych obiektów (9,5%). Tylko jedna nazwa nawiązuje do świata fauny, jedna także – do nazwy rzeki. Pod względem formalnym nazwy te możemy podzielić następująco:

1. Nazwy rzeczownikowe: podstawowe (*Piasek, Kalina*); pochodne (*Przełęk, Dąbrowica, Łuków, Jedlcza, Gorka, Tszczeniec, Sąspow, Grabowice, Drwinia, Wilkowisko, Gruszow, Przewody, Rokitno, Zakrzow, Miedźno*).

2. Nazwy przymiotnikowe: podstawowe (*Olszowa, Nieprzesna*); pochodne (*Modlnica*).

Najwięcej, jak wynika z powyższego zestawienia, jest nazw rzeczownikowych (85,7%), wśród nich pochodnych (16). Nazwy przymiotnikowe w rotach są tylko 3, w tym 2 podstawowe, 1 pochodna. W nazwach pochodnych notujemy dość bogaty rejestr sufiksów: *-ica, -ow, -a, -ec, -ice, -isko, -no* (4 przykłady z *-ow*, 2 z *-ica*, pozostałe mają jednostkowe poświadczenia).

3.4. Nazwy kulturowe

Nazwy określane mianem kulturowych bądź kulturalnych wskazywały na dzieła rąk ludzkich albo urządzenia, instytucje i wytwory kultury społecznej i duchowej²⁸. Lubaś dookreśla tę grupę nazw miejscowych, wyróżniając nazwy kulturalne odnoszące się do materialnego życia człowieka (uprawa, budownictwo, urządzenia terenowe, komunikacja, urządzenia obronne itp.) oraz kulturalne odnoszące się do życia duchowego (urządzenia prawne, religijne, handlowe itp.)²⁹. Nazwy kulturowe w rotach to:

1. **Igolomia** (*Igolomia*, Hube 14) – wieś w pow. proszowickim (wzmianka z 1229), nazwa kulturowa żartobliwa. Do pierwszego członu nazwy por. *igo* ‘jarzmo’, do drugiego łomić ‘łamać’. Nazwa oznaczała ‘miejsce, w którym można jarzmo złamać’. Por. też nazwę terenową; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

2. **Jangrot** (*Jangroth*, Hube 46) – wieś w pow. olkuskim, nazwa dzierżawcza lub kulturowa pamiątkowa równa imieniu i nazwisku biskupa kra-

²⁸ W. Taszycki, *Słowiańskie nazwy miejscowe*, s. 261.

²⁹ W. Lubaś, *op.cit.*, s. 228.

kowskiego Jana Grota (biskup od roku 1326, zm. w 1347). Wieś wcześniej nazywała się *Biskupice*; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

3. **Każmirz** (*Kazmirz*, Hube 16), także *Kazimierz*, *Kazimirz*, *Każmirz*, *Każmierz* – do roku 1802 oddzielne miasto, dziś część dzielnicy Stare Miasto w Krakowie (pierwsza wzmianka z 1335); nazwa dzierżawcza lub kulturowa pamiątkowa od imienia założyciela Kazimierza Wielkiego. W 1335 roku miasto to nazywało się też *Krakow Nowy*; SHG tylko z Lublina i Poznania, Rymut 1967, Lubaś brak.

4. **Nowa Wieś** (*Nouauilla*, Hube 71), *Nowa Villa* – *Nowa Wieś*, Rymut podaje 10 takich miejscowości. Nazwa kulturowa, nazwy *Nowa Wieś* powstają w Polsce dopiero po rozpowszechnieniu się kolonizacji na prawie niemieckim; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

5. **Osieczany** (*Osseczani*, Hube 45), por. *osiek* (nazwa *Osiek*). Nazwa kulturowa oznaczająca ‘miejsce, gdzie wznosiła się warownia leśna utworzona z pni drzewnych’ – wieś w pow. myślenickim (wzmianka z 1397), nazwa etniczna: nazwa miejscowa *Osiek*; *osiek* ‘miejsce, gdzie wznosiła się warownia leśna utworzona z nagromadzonych i pospajanych pni drzewnych’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

6. **Przechody** (*Prechodi*, Hube 4), *Przychody* – wieś w pow. olkuskim (wzmianka z 1257), nazwa kulturowa, por. *przechód* ‘przejście’; SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

7. **Siedliska** (*Sedliska*, Hube 51), także *Siedliczka* – wieś w pow. kazimierskim (wzmianka z 1398), nazwa kulturowa, por. *siedlisko* ‘siedziba, dom, plac, na którym znajduje się siedziba włościńska’, także w pow. proszowickim, miechowskim, włoszczowskim; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

8. **Słupow** (*Sluppow*, Hube 52) – *Słupów* – wieś w pow. miechowskim, *Slupow* z 1325 roku, nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Słup* lub też nazwa kulturowa; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

9. **Wola** (*Wola*, Hube 5) – nieistniejąca dziś pod tą nazwą wieś leżąca w XIII wieku nad rzeką Krztynią koło Bonowic, w dzisiejszym pow. włoszczowskim (wzmianka z 1257), nazwa kulturowa. *Wola* oznaczała ‘czasowe uwolnienie osadników zakładających nową osadę od czynszów i robocizny’. Powstanie Wól związane jest z kolonizacją na prawie niemieckim i polskim. Mogły więc już powstawać pod koniec XII wieku; SHG, Rymut 1967, Lubaś.

10. **Zabawa** (*Zabaw*, Hube 72) – wieś w pow. brzeskim lub krakowskim, nazwa kulturowa, prawdopodobnie nazwa karczmy *Zabawa*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

11. **Zwierzyniec** (*Swerzinec*, Hube 43) – dzielnica Krakowa; nazwa kulturowa. Por. *zwierzyniec* ‘ogród, gaj ogrodzony, w którym chowają złowione zwierzęta’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

Największą część tych nazw miejscowych stanowią nazwy materialne, wskazujące na ingerencję człowieka w ukształtowanie terenu, na jego pracę i jej efekty, na gospodarkę rolną i leśną, na metody osadnicze, instytucje związane z osadnictwem itd. Tę grupę reprezentuje sześć nazw miejscowych: *Przechody* (nazwa związana z gospodarką rolną i leśną, nazwa rzeczownikowa podstawowa), *Zwierzyniec* (dzieła rąk ludzkich, gospodarka rolna i leśna, rzeczownikowa podstawowa), *Osieczany* (dzieła rąk ludzkich, rzeczownikowa pochodna), *Siedliska* (nazwa oznaczająca formy lub metody osadnicze, rzeczownikowa podstawowa), *Zabawa* (dzieła rąk ludzkich, nazwa karczmy, rzeczownikowa podstawowa), *Ślupow* (dzieła rąk ludzkich, rzeczownikowa pochodna), wreszcie *Nowa Wieś* (nazwa typowa dla nowych wsi lokowanych po wprowadzeniu osadnictwa na prawie niemieckim; oznaczająca formy lub metody osadnicze, rzeczownikowa podstawowa). Wszystkie te nazwy przyjmują postać rzeczownikową, 4 – podstawową, 2 – pochodną, sufiksalną; z przyrostkiem *-any* (*Osieczany*) oraz *-ow* (*Ślupow*). Nazwy kultury duchowej, społecznej itd. w małopolskich rotach przysięg sądowych są reprezentowane tylko przez nazwę miejscową *Wola*. Należy jeszcze zaznaczyć pojawienie się w rotach nazwy kulturalnej żartobliwej *Igołomia* (do pierwszego członu nazwy por. *igo* ‘jarzmo’, do drugiego łomic ‘łamać’; nazwa oznaczała ‘miejsce, w którym można jarzmo złamać’) oraz 2 nazw o charakterze pamiątkowym: na cześć króla Kazimierza Wielkiego (*Kazimierz*) oraz biskupa Jana Grota (*Jangrot*).

3.5. Nazwy etniczne

Nazwy etniczne oznaczały najpierw pewną grupę ludzi, która była określana wspólną nazwą ze względu np. na cechy terenu, jaki zamieszkiwała, miejscowość, z której pochodziła, najczęstsze pożywienie, pokrewieństwo itd.³⁰. W najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych tę grupę znaczeniową nazw miejscowych reprezentują następujące toponimy:

1. **Kijany** (*Kijani*, Hube 47), także *Kijany Prywatne* i *Rządowe* – wieś w pow. kazimierskim, nazwa etniczna oznaczająca pierwotnie ‘ludzi pochodzących z miejscowości *Kije*’, SHG, Rymut 1967, Lubaś brak.

2. **Kłęczany** (*Clanczani*, Hube 9), *Kłęczany*, dawniej *Kłęczanie* i *Kłęczana* – wieś w pow. bocheńskim (wzmianka z 1280), nazwa etniczna: *klęk*

³⁰ W. Taszycki, *Słowiańskie nazwy miejscowe*, s. 262–263.

‘drewno krzywe, kozica, płoza u radła; jakiś ptak’, Franciszek Sławski podaje, że może od *klęczyć, klękać*; SHG, Rymut 1967 brak, Lubaś.

3. **Łężany** (*Lanzani*, Hube 45), od *łaz* ‘trzebież w lesie, pole orne powstałe z karczunku lub przez wypalenia’, nazwa kulturowa. Zbieżne: *Łaziec, Łaziska, Łazy*. Lubaś: *Łężany*, odsyłacz do *Łazany*, dawniej *Łężany, Łazanow* – wieś w pow. krakowskim (wzmianka z 1325), nazwa etniczna: nazwa miejscowa *Łęg* lub: *łęg*; *Łazany* etniczna: nazwa miejscowa *Łazy* lub *łaz*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś.

4. **Osieczany** (*Osseczani*, Hube 45), por. *osiek* (nazwa *Osiek*). Nazwa kulturowa oznaczająca ‘miejsce, gdzie wznosiła się warownia leśna utworzona z pni drzewnych’. Lubaś: wieś w pow. myślenickim (wzmianka z 1397), nazwa etniczna: nazwa miejscowa *Osiek*; *osiek* ‘miejsce, gdzie wznosiła się warownia leśna utworzona z nagromadzonych i pospajanych pni drzewnych’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś.

5. **Podolany** (*Podolani*, Hube 35) – wieś w pow. kazimierskim, nazwa etniczna oznaczająca pierwotnie ‘ludzi mieszkających po dołach, nad dołami lub też pochodzących z Podola’. Lubaś: w pow. wadowickim lub myślenickim, nazwa etniczna: *pod dole* lub *Podole*; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś.

Wszystkie te nazwy reprezentują jeden typ słowotwórczy, mianowicie sufiksalny z przyrostkiem *-any*. Nie zanotowano nazw z przyrostkiem *-ice* ani bezsufiksalnych w formie liczby mnogiej – struktur charakterystycznych również dla nazw etnicznych. Wszystkie te nazwy ponadto nawiązują do właściwości terenu zamieszkałego przez daną grupę ludzi, której określenie utworzone na podstawie tych właśnie warunków topograficznych przekształciło się w nazwę miejscowości. W czterech przypadkach jednak nie wiadomo, czy podstawą stała się bezpośrednio leksyka nawiązująca do ukształtowania terenu zamieszkanego przez daną grupę (*klęk* – *Klęczany*, *po dole* – *Podolany*, *łaz* – *Łężany*, *osiek* – *Osieczany*), czy też dopiero nazwa miejscowa została utworzona niejako wtórnice od innych pierwszych genetycznie nazw nawiązujących do właściwości terenu (*Klęczana* – *Klęczany*, *Podole* – *Podolany*, *Łazy* – *Łężany*, *Osiek* – *Osieczany*).

3.6. Nazwy służebne

Nazwy służebne określały pierwotnie ludzi ze względu na wykonywane przez nich powinności służebne, zajęcia, zawody. Ten typ reprezentują zaledwie 3 nazwy w rotach:

1. **Korabina** (*Korabina*, Hube 30), *Korabniki*, dawniej *Korabnik, Korabno, Korabowice, Korabielniki* – wieś w pow. krakowskim (wzmianka

z 1397); nazwa służebna: *korabnik*, por. *korabnicy* ‘ludzie wyrabiający większe statki rzeczne’; SHG brak, Rymut 1967 brak, Lubaś.

2. **Owczary** (*Owczari*, Hube 41) – wieś w pow. krakowskim, nazwa służebna oznaczająca pierwotnie ‘ludzi trudniących się wypasem owiec dla dworu książęcego’; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś brak.

3. **Szczytniki** (*Szcithniki*, Hube 34), Szczytniki – wieś w pow. proszowickim, nazwa służebna oznaczająca pierwotnie ‘ludzi, którzy wyrabiali drewniane szczyty (tarcze)’; Lubaś: w pow. krakowskim (wzmianka z 1243), nazwa służebna; SHG hasło nieopracowane, Rymut 1967, Lubaś.

Nazwy te reprezentują wszystkie typy nazw służebnych wyróżnianych w literaturze ze względu na ich budowę słowotwórczą: nazwy z przyrostkiem *-ary* (*Owczary*), z przyrostkiem *-niki* (*Szczytniki*), wreszcie nazwy o innej strukturze morfologicznej (*Korabina*).

3.7. Nazwy metronimiczne

Nazwy metronimiczne to nazwy podobne pod względem znaczeniowym i formalnym do nazw patronimicznych; utworzone są od imion lub nazw godności kobiecych:

1. **Księżnice** (*Xangnicz*, Hube 18), *Księżnice* – wsie w pow. kazimierskim; *Książniczki* – w pow. krakowskim; forma *Książnice* obecna przy wszystkich trzech nazwach; *Małe* (wzmianka z 1363), *Wielkie* (1123), *Książniczki* (1398). *Książnice*, *Książnice*, nazwa metronimiczna oznaczająca pierwotnie ‘miejscowość należąca do księżnej lub ksieni’. Zmiana *Knięgynicy* > *Książnice* > *Księżnice* zaszła przez uproszczenie fonetyczne; *Książniczki* – nazwa metronimiczna, w XIX wieku przeszła do kategorii nazw zdrobniałych; Lubaś: *Książnice* – wieś w pow. bocheńskim (wzmianka z 1310), nazwa patronimiczna: *księżna* ‘żona księcia, władczyni’; SHG, Rymut 1967, Lubaś.

3.8. Nazwy rodowe

W najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych nie wystąpiły nazwy rodowe oznaczające pierwotnie mieszkańców pewnej osady na podstawie nazwy osobowej, jakiej wspólnie jako członkowie tego samego rodu używali.

3.9. Nazwy niejasne

W małopolskich rotach przysięg sądowych z wydania Hubego wystąpiły 2 nazwy, których nie jesteśmy w stanie zidentyfikować lub nie możemy określić ich pochodzenia, są to:

1. **Minino – Minion** (*Minino*, Hube 30), słowniki nie notują takich nazw.
2. **Mlinoga** (*Mlinoga*, Hube 33), dziś *Minoga*, *Mninoga* – wieś w pow. olkuskim (wzmianka z 1257), nazwa niejasna; SHG brak, Rymut 1967, Lubaś brak.

3.10. Nazwy wieloznaczne

Nazwy wieloznaczne to nazwy etymologicznie dające się wytłumaczyć, ale których nie można zakwalifikować tylko do jednego typu znaczeniowego, lecz najczęściej do dwóch. Dużą grupę stanowią tu nazwy, które mogą być topograficzne lub dzierżawcze.

Wyjaśnienia jednak wymaga metoda opisu tych nazw przyjęta w niniejszym opracowaniu. Nazwy dwuznaczne były opisywane w tym artykule w dwóch miejscach w zależności od typów znaczeniowych, do których należały. Metoda ta została wybrana w celu należytego określenia częstości występowania poszczególnych typów nazewniczych w rotach. Jednak dla jasności przekazu liczebnego niżej przedstawię nowe zestawienie nazw miejscowych w rotach, ujmujące w oddzielnej grupie nazwy wieloznaczne (czego nie ujęto w zestawieniu statystycznym na początku artykułu) oraz zaliczające do poszczególnych typów nazewniczych tylko nazwy jednoznaczne etymologicznie i semantycznie. Do nazw wieloznacznych w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych zaliczamy następujące jednostki:

1. **Olszowa**, *Olszówka* (*Olszowa*, Hube 7),
2. **Jelcza** (*Jedlcza*, Hube 11), dawniej *Jedlcza*, także *Jedlec(z)*,
3. **Kaźmirz** (*Kazmirz*, Hube 16), także *Kazimirz*, *Kaźmirz*, *Kaźmierz*, *Kazimierz*,
4. **Kraków** (Hube 43),
5. **Grabowice** (*Grabowicz*, Hube 44),
6. **Jangrot** (*Jangroth*, Hube 46),
7. **Słupów** (*Sluppow*, Hube 52),
8. **Gruszów** (*Grusszow*, Hube 65),
9. **Wilkowisko** (Hube 55),
10. **Osieczany** (*Osseczani*, Hube 45),
11. **Łężany** (*Lanzani*, Hube 45).

Nazw wieloznacznych, przede wszystkim dwuznacznych, jest w rotach 11 (11,2%). Poniższe zestawienie (tabela 2) ujmuje nazwy wieloznaczne i eliminuje je z poszczególnych grup semantycznych (zaliczono więc w tym miejscu do poszczególnych typów wyłącznie nazwy jednoznaczne).

TYP NAZWY	LICZBA JEDNOSTEK	PROCENT
PATRONIMICZNE	32	32,7
DZIERŻAWCZE	21	21,4
TOPOGRAFICZNE	17	17,3
KULTUROWE	8	8,2
ETNICZNE	3	3,1
SŁUŻEBNE	3	3,1
METRONIMICZNE	1	1,0
NIEJASNE	2	2,0
WIELOZNACZNE	11	11,2

Tabela 2. Udział liczebny i procentowy poszczególnych typów nazw miejscowych w rotach – nazwy jednoznaczne typologicznie

Jak zatem widać, wyłączenie z poszczególnych typów semantycznych nazw wieloznacznych nie zmieniło ogólnego obrazu nazw miejscowych w rotach. Przeważają w nich nazwy patronimiczne (32,7%) obok dzierżawczych (20,4%) i topograficznych (17,3%). Pozostałe typy są już rzadsze.

4. Podsumowanie

Najliczniej reprezentowana grupa nazw miejscowych w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych to nazwy patronimiczne, które tworzone były najczęściej od nazw osobowych skróconych. Wykładnikiem morfologicznym tych nazw jest przyrostek *-ice* oraz jego rozszerzona postać *-owice* i właśnie przyrostek złożony *-owice* był najbardziej produktywny dla nazw patronimicznych. Drugą grupę pod względem liczebności stanowią nazwy dzierżawcze, tworzone najczęściej od imion odapelatywnych o charakterze przezwiskowym za pomocą najbardziej żywotnego przyrostka *-ow*, choć nazwy dzierżawcze wykazują dość dużą liczbę sufiksów produktywnych dla tej grupy. Nazwy topograficzne również wykazały pewną różnorodność strukturalną. Najwięcej z nich odnosiło się do świata flory, znów z dość bogatym rejestrem sufiksów, ale najpopularniejszym *-ow*. Nazwy kulturowe stanowią 10,6% wszystkich nazw miejscowych w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych, a najwięcej z nich odnosi się do świata materialnego, wskazując na ingerencję człowieka w ukształtowanie terenu, na jego pracę i jej efekty, na gospodarkę leśną i rolną, metody osadnicze itp. Nazwy etniczne w rotach to 5 toponimów reprezentujących jeden

typ słowotwórczy, mianowicie sufiksalny z przyrostkiem *-any*. Inne grupy nazw w rotach są mniej liczne.

Analiza nazw miejscowych zawartych w najstarszych małopolskich rotach sądowych odsłoniła przede wszystkim kilka istotnych problemów badawczych i nakazała sformułować pewne zastrzeżenia w badaniach nad nazwami miejscowymi w rotach.

Najważniejsze z nich dotyczą specyfiki tekstów średniowiecznych, a w szczególności badanych rot sądowych, i automatycznie zawartego w nich materiału onomastycznego. Pisali już o tym m.in. Małgorzata Sulisz³¹, Bogusław Dunaj³², Mirosława Mycawka³³ czy Maria Trawińska³⁴.

1. Istotny problem dotyczy m.in. trudności interpretacyjnych zapisów w zależności od tego, czy mamy do czynienia ze źródłem rękopiśmiennym, czy też z wydaniem. Grafia zabytków rękopiśmiennych jest niezwykle kłopotliwa już na poziomie transliteracji, co znakomicie wykazała Trawińska, analizując rękopis najstarszej poznańskiej księgi ziemskiej z lat 1386–1400, i wymaga rzetelnej wiedzy dotyczącej charakterystyki pisma danego zabytku. Korzystanie zaś z wydań sporządzonych przez innych naraża badacza na błędne odczytywanie przez nich poszczególnych jednostek, co starałam się udowodnić, analizując zapis *Dulanlanca*. Uwzględnienie zatem w badaniach historycznojęzykowych specyfiki analizowanego materiału ze względu na jego przekaz bezpośredni (rękopis) lub pośredni (wydanie) staje się zadaniem bardzo istotnym.

2. Kolejną niezwykle ważną kwestią w tego typu badaniach jest ustalenie podstawowej relacji litera – głoska, a także całościowe rozpatrzenie systemu pisowni danego zabytku. Według Dunaja przekazy graficzne należy oceniać „na szerszym tle – systemu pisowni danego zabytku, określonej kancelarii czy epoki”³⁵. Trawińska dodaje ponadto, że „pełna analiza wymaga potraktowania jako całości zapisów, które wyszły spod pióra danego pisarza. Objęcie szczegółowym oglądem wszystkich jego wpisów zarówno łacińskich, jak i polskich pozwala na rozpoznanie niektórych cech ręki”³⁶. Niestety, i to

³¹ M. Sulisz, *Staropolska fonetyka w świetle materiału onomastycznego do XIV wieku*, Wrocław 1976.

³² B. Dunaj: *Czy grafia staropolska rozstrzyga problem pierwotnego zasięgu tzw. kaszubienia?*, w: *Ad perpetuam rei memoriam. Profesorowi Wojciechowi Ryszardowi Rzepce z okazji 65. urodzin*, red. J. Migdał, Poznań 2005, s. 125–129; *Język polski najstarszej doby piśmiennej (XII–XIII w.)*, Warszawa 1975.

³³ M. Mycawka, *Język polski XIV wieku. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2012.

³⁴ M. Trawińska, *Rękopis najstarszej poznańskiej księgi ziemskiej (1386–1400)*, Warszawa–Poznań 2014.

³⁵ B. Dunaj, *Język polski najstarszej doby piśmiennej*, s. 7.

³⁶ M. Trawińska, *op.cit.*, s. 142.

należy podkreślić, wydania małopolskich rot sądowych uniemożliwiają taki ogląd grafii tych dokumentów.

3. Uwzględnienia wymaga również specyficzna struktura tekstowa najstarszych źródeł do dziejów polszczyzny (pisanych zazwyczaj w języku łacińskim), jak odpowiedni układ tekstu, określone formuły itd.³⁷. Badacz analizuje najczęściej zawarte w nich nazwy własne, w tym nazwy miejscowe, które „na ogół są oddzielone od siebie obcojęzycznymi wyrazami [...], nie tworzą ciągu powiązanego gramatycznie”³⁸ (w rotach bowiem nazwy miejscowe stanowią najczęściej składnik deskrypcji określonych odmiejscowych lub odmiejscowych wyrażen przyimkowych, które odnajdujemy w łacińskich wstępach do rot, a które wskazują na miejsce pochodzenia świadków i stron konfliktu; w zdaniach polskich pojawiają się tylko wtedy, gdy dana miejscowość jest przedmiotem sporu). Nazwy te muszą zatem wykazywać pewne cechy wspólne, w tym m.in. cechy graficzne, zatem prawidłowa interpretacja zapisów wymaga ustalenia tego typu relacji wewnątrztekstowych.

4. Te relacje dotyczą również wzajemnego oddziaływania tekstów, w tym powtarzalności pewnych struktur czy zapisów, m.in. „odwzorowywania zapisu w kolejnych dokumentach przez tego samego pisarza lub powielanie danego zapisu przez innych pisarzy”³⁹. Jak pisał Władysław Kuraszkiewicz, „nazwy w zestawieniu z rozwojem mowy potocznej zawsze zachowują stan archaiczniejszy, przy tym często w zabytkach powtarzają się w raz ustalonej pisowni”⁴⁰, co w rezultacie może prowadzić do ich leksykalizacji graficznej, a w konsekwencji wpływać na późniejszą realizację fonetyczną tych nazw.

5. W rotach występuje wiele nazw własnych, w tym miejscowych, co wynika z charakteru tych zabytków, w których odnotowywano sprawy należące do ówczesnych sądów ziemskich. Każda rota musiała zawierać dane przywoływanych osób czy miejsc, stąd obfitość zawartego w rotach materiału badawczego. Mycawka dzieli jednak zapisy z dokumentów średniowiecznych na trzy grupy⁴¹: formy o wysokiej frekwencji, formy powtarzające się w dokumentach rzadziej i wreszcie formy o jednostkowej reprezentacji w źródłach. Autorka czyni ważne zastrzeżenie istotne zatem i w pracy nad materiałem onomastycznym zawartym w rotach:

³⁷ M. Mycawka, *op.cit.*, s. 19.

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ W. Kuraszkiewicz, *Oboczność „-‘ev // -‘ov” w dawnej polszczyźnie i dzisiejszych gwarach*, Wrocław 1951, przedruk w: *idem, Polski język literacki. Studia nad historią i strukturą*, Warszawa 1986, s. 251.

⁴¹ M. Mycawka, *op.cit.*, s. 20.

Badacz musi mieć [...] świadomość, że nie można traktować równorzędnie licznych, idących w setki zapisów [...] i pojedynczych (lub nielicznych) zapisów danej nazwy osobowej lub miejscowej. Mechaniczne sumowanie zapisów utrwalonych i rzadko (albo wyjątkowo) pojawiających się w tekście wypaczyłoby wyniki badań⁴².

6. Ważną uwagę dotyczącą badań tekstów średniowiecznych sformułowała również Cieślikowa, pisząc, iż „układy liczbowe w przedstawieniach chronologicznych i geograficznych uwarunkowane są ilością, chronologią i rozmieszczeniem geograficznym źródeł z tego okresu, przez co nie w pełni odzwierciedlają stan rzeczywisty”⁴³.

Analiza materiału onomastycznego zawartego w małopolskich rotach przysięg sądowych musi zatem uwzględniać specyfikę tych źródeł, co też starałam się czynić podczas pracy nad nazwami miejscowymi w najstarszych małopolskich rotach przysięg sądowych z wydania Hubego i co też czynię podstawą analizy toponimów w kolejnych wydaniach tych dokumentów z obszaru Małopolski. To z kolei pozwoli mi na całościowy obraz funkcjonowania nazw miejscowych w małopolskich rotach przysięg sądowych.

Objaśnienia skrótów i oznaczeń

Hube – R. Hube, *Roty przysięg krakowskich z końca wieku XIV*, Warszawa 1875.

Lubaś – W. Lubaś, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968.

Rymut 1967 – K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.

Rymut 1971 – K. Rymut, *Patronimiczne nazwy miejscowe w Małopolsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971.

SHG – *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl>.

SPRL – S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.

⁴² *Ibidem*, s. 21.

⁴³ A. Cieślikowa, *op.cit.*, s. 213.

Bibliografia

- Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
- Bijak U., *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa małopolskiego*, Kraków 2001.
- Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- Bujak F., *Studia nad osadnictwem Małopolski*, cz. I, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego AU” 1905, XLVII, s. 172–428.
- Cieślikowa A., *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.
- Dunaj B., *Czy grafia staropolska rozstrzyga problem pierwotnego zasięgu tzw. kaszubienia?*, w: *Ad perpetuam rei memoriam. Profesorowi Wojciechowi Ryszardowi Rzepce z okazji 65. urodzin*, red. J. Migdał, Poznań 2005, s. 125–129.
- Dunaj B., *Język polski najstarszej doby piśmiennej (XII–XIII w.)*, Warszawa 1975.
- Hube R., *Roty przysiąg krakowskich z końca wieku XIV*, Warszawa 1875.
- Kamińska M., *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965.
- Kowalczyk E., *Toponimia Mazowsza w oczach historyka i archeologa: na marginesie ostatnich publikacji toponomastycznych*, „Rocznik Mazowiecki” 2004, t. 16, s. 283–298.
- Kuraszkiewicz W., *Oboczność „-ev // -‘ov” w dawnej polszczyźnie i dzisiejszych gwarach*, Wrocław 1951, przedruk w: *idem, Polski język literacki. Studia nad historią i strukturą*, Warszawa 1986, s. 245–279.
- Lubaś W., *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968.
- Malec M., *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków 2001.
- Malec M., *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982.
- Mycawka M., *Język polski XIV wieku. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2012.
- Potkański K., *Studia nad średniowiecznym osadnictwem Polski: Rozmieszczenie osad na obszarze Małopolski*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” 1906, 11, nr 4, s. 8–9.
- Rospond S., *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*, Wrocław 1957.
- Rospond S., *Patronimiczne nazwy miejscowe na Śląsku*, Wrocław 1964.
- Rospond S., *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.
- Rymut K., *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.

- Rymut K., *Nazwy miejscowe Polski: historia – pochodzenie – zmiany*, Kraków 1996–2007.
- Rymut K., *Patronimiczne nazwy miejscowe w Małopolsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971.
- Sławski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952–1982.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1–5, Wrocław–Kraków 1980–.
- Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl> [dostęp: 13.06.2017].
- Sulisz M., *Staropolska fonetyka w świetle materiału onomastycznego do XIV wieku*, Wrocław 1976.
- Taszycki W., *Patronimiczne nazwy miejscowe na Mazowszu*, Kraków 1951.
- Taszycki W., *Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału)*, Kraków 1946.
- Taszycki W., *Słownik staropolskich nazw osobowych*, Kraków 1965.
- Trawińska M., *Rękopis najstarszej poznańskiej księgi ziemskiej (1386–1400)*, Warszawa–Poznań 2014.
- Wilczewska K., recenzja, *Księga kryminalna miasta Krakowa z lat 1554–1625*, „Język Polski” 2014, z. 2, s. 166–171.
- Wójcik U., *Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*, Kraków–Warszawa 2001.

Local names in the oldest Lesser Poland oaths of judicial oaths

SUMMARY

The present article constitutes semantic-structural analysis of local names included in the Lesser Poland oaths of judicial oaths of 1397–1399 years, descending from the issue of Romuald Hube *Roty przysięg Krakow from, end of 14th century*, was published in 1875 year. The list of names encompasses 141 individuals, shared according to semantic criterion on patronimic names, possessive, topographic, cultural, ethnic, menial, metronomical, dim and ambiguous. All these surrendered groups became language analysis and quantitative.

Key words: onomastics, toponomastics, history of Polish language, oaths of judicial oaths.

O Autorce

Sylwia Pręczech-Kisielak - asystent w Katedrze Historii Języka i Dialektologii Wydziału Polonistyki UJ. Zainteresowania: historia języka polskiego, małopolskie roty przysięg sądowych, leksyka małopolskich rot przysięg sądowych. Autorka monografii *Właściwości fonetyczne małopolskich rot sądowych*, ponadto artykułów o tematyce historycznojęzykowej i poświęconych współczesnemu językowi polskiemu, m.in. regionalizmom małopolskim i krakowskim.
E-mail: sylwia.przeczek@uj.edu.pl